

ÇEVİRİ UĞRAŞI*

Songül ASLAN KARAKUL**

"♥¹Yazarın ödevi ve uğraşı, çevirmenin ödevi ve uğraşıdır..."

Marcel Proust

ÖZET

Çeviri, özellikle de yazınsal metin çevirileri, asıl metin kadar önemli ve değerlidir. Bu nedenle çevirmenin, bir bakıma yazarın kalemi olma sorumluluğunu taşıdığını söyleyebiliriz. Kimi yazarlar vardır ki yazma melekeleri kutsal denebilecek boyuttadır. Bu yazarların yapıtlarının yalnızca kendi dil topluluğuna ait insanlar tarafından okunuyor olması dünya insanların geri kalanlarında haksızlığa uğramış olma hissi yaratabilir. Herbirimizin okumak istediğimiz yazarın dilini, onu kusursuz anlayacak kadar, öğrenmek gibi bir şansımız, ne yazık ki, bulunmamaktadır. O halde, çevirinin gerekliliğini hiçbirimiz yadsıyamayız düşüncesindeyiz. Bu konuda, sorulması gereken soru; yazarın yeteneğini çevirmenden beklemeli miyiz olacaktır.

(Çeviri, farklı dilleri kullanan toplumlar arasında, bir bilgi ve kültür artırım aracıdır. Bu eylemin sonucunda ortaya çıkan ürün, çevrilmiş metin, özellikle de, bizim araştırmamıza konu olan yazınsal metin çevirisi, asıl metin kadar önemli ve değerlidir; çevirmenin, bir bakıma yazarın kalemi olma sorumluluğunu taşıdığını söyleyebiliriz. Kimi yazarlar vardır ki yazma melekeleri kutsal denebilecek boyuttadır. Bu yazarların yapıtlarının yalnızca kendi dil topluluğuna ait insanlar tarafından okunuyor olması dünya insanların geri kalanlarında haksızlığa uğramış olma hissi yaratabilir. Her birimizin okumak istediğimiz yazarın dilini, onu kusursuz olarak anlayacak kadar, öğrenmek gibi bir şansımız, ne yazık ki, bulunmamaktadır. O halde, çevirinin gerekliliğini hiçbirimiz yadsıyamayız. Bu konuda, sorulması gereken soru şudur: Yazarın yeteneğini çevirmenden beklemeli miyiz?)

Tamamen farklı bir coğrafyaya, farklı bir kültüre ve farklı bir dil topluluğuna ait olan yazarın yapıtının okuyucusunda bıraktığı etkiyi çevirmenin başarabilmesi mümkün müdür? Daha da önemlisi bunu başarması gerekli midir? Çevirmenin ilkesi ne olmalıdır? Tüm bu sorularımızı cevaplandırmaya çalışırken, bunu "kültür", "değer",

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fransız Dili ve Edebiyatı ABD, El-mek: songulaslankarakul@gmail.com

¹ ♥ : Çevirisi yapılarak alıntılanmıştır.

“eşdeğerlik”, “yeterlik” “bağlam”, “durum”, “düzanlam”, “yananlam” kavramları üzerinden tartışmak makalemizin yöntemini oluşturacaktır.

Çevirmenin çeviri üzerindeki etkisine yönelik çalışmaların sürüp gittiğini ve gelecekte de süreceğini belirtmek isteriz. Çevirmen için “anlamın anlamını” yakalamak ve de bunu başka bir dile kayıpsız aktarmak son derecede zor olmakla beraber çeviriler yapılmaya devam edecektir. Yapılan eylem sonuçta “anlamı bulmak” değil, “yeniden anlamlandırmak”tır. Anlamlandırma ise sözcüklerin bağımsız olarak kendisinden değil diğer sözcüklerle kullanılma ve birarada bulunma ilişkisinden meydana gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: yazınsal metin, çeviri, çevirmen, anlam, değer, kültür, eşdeğerlik, yeterlik.

TRANSLATION WORK

STRUCTURED ABSTRACT

"♥² The duty and task of a writer, are those of a translator....."

MarcelProust

Translations, especially those of literary texts, are as important and valuable as the original texts. Thereof, we can say that: the translator has, in a sense, the responsibility of being the pen of the author. There are some authors, who have writing faculties in a form that can be called sacred. The works of those authors, being read only by the people of their own language community, can create a feeling of being downtrodden for the rest of the world people. Unfortunately, we all do not have a chance to learn the language of the author, as deeply as to understand him/her impeccably. Therefore, we believe that none of us can deny the necessity of translation. At this point, the subject that we need to think about is, whether we should expect the author's ability from the translator.

The primary task of the translator is “to transfer”. His/her concern is first to understand the text, and then to be understandable. A translator can both translate the text from the original language into another language, and translate it from his/her own language into another. In a sense, his/her task is not a primary, but a secondary one. Although the task is a secondary one, his/her work is a few times more difficult than that of the author. This is because he/she has to have many concerns together, while making the transfer. The translator has to have a brilliant comprehension of own native language; inter-regional dialect differences of it; cultural structure of the society; different usages of languages due to inter-personal, cultural and educational disparities; and the sentence structure, syntax and vocabulary set of the language. That is crucial and sine qua non for the translator. Having the responsibility to translate a text from the source language into the target language; the translator has to have as much brilliant comprehension of the other language as his/her native language. However, it is hardly

²♥ : Was cited after translation.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

possible to increase the number of those languages. Let alone the culture, quite a long process is required to learn just the world-view and the language of a society.

Is it possible for the translator to succeed about leaving the effect of the work of an author, who belongs to a completely different geography, culture and a language community, over the reader? More importantly, is it necessary for him/her to achieve that? What should be principle of the translator? While trying to answer all those questions, discussing the concepts of "culture", "value", "equivalence", "competence", "context", "status", "denotation", and "connotation" will form method of our article.

"Meaning" definition of Ferdinand de Saussure, who is recognised as the pioneer of linguistics, is limited to sentence; on the other hand, it substantially paves the way for the ensuing scientist to add "discourse", "context", "status", "form", "substance", etc. to the definition of "meaning". Opposition of the word "old" is "new". However, the value of the word "old" will be different, when the relationship of the word with other words in the system, where it takes place, is considered. If the word "old" in the statements of "I lost my old friend," and "I sold my old car" is evaluated; in one of the statements, the opposition of "old" will undergo a change, while it remains the same as "new" in the other: the word "old" in "my old friend" eludes from the old/new opposition and different meanings of "precious, valuable, intimate" are attributed to it.

Humboldt stated that "The universe is perceived by everyone in their own language". We can refer here to perception and interpretation at personal level. Each individual has a unique world-view. That can be political, cultural and ideological or can be due to the natural characteristics of the region, where he/she lives. The individual reflects that feature in all aspects of his/her life; and certainly in his/her language, as well. Although his/her language is the same, it differs in a sense, at the level of words: to illustrate; one of two translators having different world-views terminally translate the French word "réponse" into Turkish as "answer" (cevap in Turkish), while the other translate that word into Turkish as "response" (yanıt in Turkish) due to the same reasons, as well. Similarly, while a translator of an approach is attentive to translate the word "Dieu" -creator of the universe according to religious beliefs- into Turkish as "Allah" (Allah in Turkish), another translator of a different approach will have the attention of similar rate to translate the same word into Turkish as "God" (Tanrı in Turkish).

After A Martinet added the rings of morpheme, lexical morpheme or the grammatical morpheme to the ring of meaning, which was opened up by Ferdinand de Saussure at the level of word; it reached the level of surface structure/deep structure (that analysis was conducted in an excellent manner by N. Chomsky) with Hjelmslev. The unit of that is a sentence. Again, Louis Hjelmslev, Roman Jakobson, Emile Benveniste and Antoine Culioli raised the unit of the meaning, to the level of discourse. Since that phase, the idea that; sense of discourse can be made according to the relationship of situation and context, where it had happened to be; and even a discourse can make sense if and only according to enunciation; and the same discourse will undergo a change

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015*

of meaning, when the enunciation changed; has gained importance (Kıran, 1986, pp. 12-15).

We want to indicate that; the studies about the impact of the translator on the translation persist, and they will go on in the future. On the one hand, it is extremely difficult for the translator, to catch "the meaning of the meaning" and translate it into another language without loss; on the other hand, translations will continue to be made. The action ultimately, is not "meaning detection", but is "re-interpretation". Additionally, the action of interpretation does not occur from the words' themselves independently, but occurs from their relationships of usage and coexistence together with the other words.

Key Words: literary text, translation, translator, meaning, value, culture, equivalence, competence.

Giriş

Çevirmenin birincil görevi "**aktarmak**"tır. Kaygısı ise öncelikle metni anlamak, arkasından da anlaşılır olmaktır. Çevirmen, metni yazıldığı dilden bir başka dile aktarabileceği gibi kendi dilinden bir diğer dile de aktarabilir. Yani görevi birincil değil, ikincildir. Görevi her ne kadar ikincil olsa da onun işi, yazardan birkaç kat daha zordur. Çünkü aktarma yaparken birçok kaygıyı birden taşımak zorundadır. Çevirmen anadiline; lehçelere, toplumunun kültür yapısına, bireyler arasındaki, gerek kültür gerekse eğitim düzeyinden kaynaklanan dilin kullanım farklılıklarına, dilinin yapısına ve de söz varlığına hakim olmalıdır. Bu, onun için çok önemli ve olmazsa olmaz bir durumdur. Kaynak dilden hedef dile bir metnin çevirisinin sorumluluğunu alan çevirmen, diğer dile de en az kendi diline olduğu kadar, hakim olmalıdır. Ama bu dillerin sayısını artırmak pek de mümkün değildir. Bırakalım kültürünü, o toplumun dünya görüşünü, dilini öğrenmek bile uzun bir süreç gerektirmektedir.

Çevirmenin, yazarın içinde yaşadığı dönemi, o dönemin sosyo-kültürel yapısını, bu ortama uyumlu olup olmadığını iyi incelemesi gerekmektedir (Ladmiral, 1978, s. 161). Bir dilden başka bir dile çeviri yapmak bir yana, aynı dili konuşan bireyler arasında bile zaman zaman çeviri yapmak durumunda kalırız: Anlatımlarımızda bir düşünce üretip onu seslendirdiğimizde "yani", "mesela", "şöyle ki" vs. sözcükleri aracılığıyla kendi dilimizi yine kendi içinde çevirmiş oluruz.

Aynı dilsel topluluğun bireyleri olarak kimi zaman Türkçe konuşan çocuklarımızı anlayamayız. Bu biraz şaşırtıcı gelebilir: Çocuklar kendi dillerini (jargonlarını) yaratır ve böylece istedikleri takdirde büyüklerin onları anlamalarını engelleyebilirler. Aynı dili konuşan bireyler niçin böyle bir çeviri ihtiyacı duyarlar; bunca engellerle dolu bir işi yapmak, yanlış çeviri yapmak pahasına çok da gerekli midir?

Günümüzde, kitle iletişim araçları sayesinde, dünya insanları birbirlerine böylesine yaklaşmışken, elbette aralarında aktarımlarda bulunmak, iletişim kurmak isteyeceklerdir. İletişimin de ötesine geçsek bilim, kültür, edebiyat, sanat anlayışlarını tanımak, ortaya konmuş eserleri okuyup bunlardan esinlenmek isteyeceklerdir. Bu da ne yazık ki Babil Kulesi yıkıldığından beri ancak ve ancak çeviriyle mümkün olmaktadır.

"▶³ (...), çeviri yeni bilgi alanlarına açılmanın yoludur. Tarih boyunca birçok uygarlıkta, aydınlatma dönemleri çeviriyle başlamıştır. Her toplumda, her çağda sanat, bilim,

³ ▶ : Aynen alıntı yapılmıştır.

düşünce alanlarında yaratıcılığın, açık ya da dolaylı olarak, çeviriyle beslendiği su götürmez bir gerçektir. Bu nedenle çevirinin kendisi, son yıllarda gitgide önem kazanan bir inceleme konusu durumuna gelmiştir" (Göktürk, 1994, s. 15).

Hedef dili yeterli düzeyde öğrenen, söz varlığı yeterince zengin olan ve kapsamlı bir sözlüğe de sahip olan birisi için bir metni kaynak dilden hedef dile çevirmesi, zor olmasa gerek. Bizim "siyah" dediğimize Fransızca "noir" diyor; bizim "kız", "erkek" dediğimize, onlar "fille", "garçon" diyor. Biz "Babam geliyor." diyoruz; onlar "Mon père vient.". Buraya kadar herşey sorunsuz ve basit görünüyor. Bu tür bir çeviri, belki bir aletin kullanım kılavuzunu veya bir yemek tarifini çevirirken geçerli olabilir. Böylesi bir çeviri yaparken bile gerek sözcük düzeyinde gerekse sözcüklerin dizilimi aşamasında farklılıklar ortaya çıkacaktır. Örneğin, Türkçe'de "Babam geliyor." sözcüğü iki sözcükten; Fransızca'da "Mon père vient." biçiminde üç sözcüklü bir dizilimden oluşmaktadır. "Portakal" sözcüğü bizde doğrudan bir meyveyi çağrıştırırken Fransızca'da "orange", tek başına hem bir rengi hem de bir meyveyi karşılamaktadır. Görüldüğü gibi bu düşünce, çeviri yaparken anlam aktarma endişesi taşıyan bir metinde daha şimdiden geçerliliğini yitirmiş olacaktır.

Tek bir evren olduğuna göre, ona ait gerçeklikler de tek olmalıdır. Yani evrene ait soyut ya da somut bu gerçekliklerin anlamları da tek olmalıdır. İnsan dışındaki tüm canlı varlıklar için evrenin anlamı tektir ve insanlardan farklı olarak dünyanın neresinde olursa olsun evreni algılamaları da değişik değildir. O halde zorluk, insanın insan olma özelliğinden kaynaklanmaktadır.

İnsanoğlu kendisini evrende yaşayan bir canlı olarak kabul ettiği gibi onu entelektüel bir çabayla da anlamlandırmak ister:

"► Gündelik yaşam çok anlamlılığın tekanamlılığa indirgenmesini ister, ancak insanın kendini insan olarak sürdürebilmesi için bu tekanamlılığın tersine, gücül anlamların sonsuz değişimini vermesi gerekir. Sanatın, özellikle şiirin sonsuz sayıdaki gücül anlamları ortaya koymak gibi bir işlevi vardır ki, aksi takdirde, insan kendisi olmaktan çıkar, o zaman ya arı ya da karıncadır" (Kıran, 2001, s. 299).

Her dilsel topluluk, evreni kendi dilsel olgularıyla anlamlandırır ve ifade eder. Öyle ki, aynı dile sahip bireylerin bile aynı olguyu ifade biçimlerinde farklılıklar vardır. Bu öylesine ince bir noktaya gelir ki, birey beynindeki fiziksel özelliği bulunmayan anlamlandırma yumağından bir sözcük veya bir tümce çekip çıkarmak ve ona fiziksel bir şekil vermek istediğinde yani beynindekileri, sözcüklere aktarmak istediğinde bile yetersiz kalabilir.

Aynı dış gerçekliği bir kişi on kelimeyle ifade edebilirken, bir başkası bir iki sözcük bile bulmakta sıkıntı çekebilir. Bu işlemi Roman Jakobson'un daha sonra da değineceğimiz, çeviri sınıflandırmaları arasında bir yere koymak istersek, beyinden ağza göstergelerarası" (fr.intersémiotique) bir çeviri yapılmaktadır, deriz. Doğuştan itibaren doğal olarak öğrenmiş olduğu anadilini geliştirmeyen bir birey, bırakın yabancı bir metni çevirmeyi ya da anadilindeki bir metni anlamlandırmayı kendini dahi çevirme konusunda yetersiz kalır.

Yukarıda yapmış olduğumuz alıntıda söz konusu olan "gücül anlam", "yananlam" (connotation) kavramını ifade etmektedir. Çalışmamızda derinlemesine inceleyeceğimiz bu kavramı açıklamadan önce çeviri yaparken kaygısının taşınması gereken diğer çok sayıdaki husustan dikkati en çok çekenleri (hem hedef dil hem de kaynak dil için geçerli olmak üzere) şöyle tespit ettiğimizi belirtebiliriz: "Kültür farklılıkları ve/veya benzerlikleri", "değer", "dünya görüşü" (aynı anlamı verecek olsa da sözcük seçimini belirleyecektir), "bağlam", "durum", "eşdeğerlik", "yeterlilik", "düzanlam", "yananlam" vs.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Kavramlar ve Çevirmenin Rolü

a. Kültür

"Kültür": "bir insan topluluğunun nesilden nesile aktardığı, gelenek halinde devam eden maddi ve manevi varlıklarının, değerlerinin bütünüdür (...). Topluluğun yaşayış ve davranış şeklidir" (Türkçe Sözlük, 2000: 621). Görüldüğü gibi, kültürde belli bir aktarma söz konusudur. Bu aktarma işini üstlenen çevirmenin iki dili iyi bilmesi yeterli değildir, bu dili konuşan uygarlığı, kültürü tanıması gereklidir. Bu konuda G.Mounin (1963:236) şöyle demektedir: "Bir dili çevirmek için iki koşulu yerine getirmek gerekmektedir, tek başına biri yeterli olamaz, yabancı dili iyi öğrenme, o dili kullanan topluluğun kültürünü bilmekle olur. Hiçbir çeviri bu iki koşul yerine getirilmedikçe yeterli sayılamaz" (Yalçın, 2003, s:49).

Tarım toplumu olan Türk halkı deyimlerini yaratırken ekinden ve topraktan geniş ölçüde faydalanmıştır: "Sapı samanı birbirine karıştırmak" deyimini düzanlamıyla bir dereceye kadar anlaşılabilir da yan anlamını tam olarak verecek bir deyim, tarım kültürü olmayan eskimoların yerine koyması mümkün değildir. Yine aynı iki toplum için "ekmeğini taştan çıkarmak" deyimini, "balığını buzdan çıkarmak" şeklinde mi çevirmek gerekecektir?

"♥ (...) Ekme eylemini, serpererek ekme kültürü olmayan ve her bir tohumun birer birer kumda açılan deliklere yerleştirildiği çöl yerlilerine nasıl kavratırız? (...) çölü yağmur ormanlarındaki amazonlara nasıl çevirebiliriz" (Mounin, 1963, s. X).

Bütünüyle Türklere ait olan ve göstereni [yoğurt sesleri olan, dışgerçeklik olarak birçok kültürde bulunmayan "yoğurt"u Türkçeden başka bir dile çevirirken ne yapılabilir? Yapılacak tek şey, sözcüğü özgün haliyle kullanıp açıklama yapmaktır. Örneğin, *belli derecede ısıtılmış süttten mayalanarak, yine sıcaklığını birkaç saat korumak suretiyle bekletilmesinden elde edilen kalsiyum açısından oldukça zengin bir besin türü*. Micro Robert'e baktığımızda ise şöyle bir tanımla karşılaşırız: "*Yaourt. V. Yoghourt. (...): n.m. Lait caille par un ferment special.*" Yine "paşa" sözcüğünü Fransızcaya çevirmek istediğimizde, yazımında bir iki harf değişikliği yapılmış olsa da "paşa (pacha)" olarak çevrilir, "*paşa: pacha. Gouverneur d'une province de l'ancien ottoman. -Titre honorifique que portaient en Turquie certains hauts personnages*" (Robert & autres, s. 1984). Bu yazım değişikliğinin sebebi ise Türkçedeki "ş" harfine karşılık Fransızcada "ch" ikilisinin aynı fonetiği karşılmasıdır. "Yoğurt" sözcüğü için de aynı şey söz konusudur; Fransızcada "ğ" sesinin olmayışı, söylenişi tam karşılamasa da "gh" ikilisinin kullanımını gerektirmiştir.

"Kültür" kavramı, şiir çevirisinde daha hassas bir terazide tartılmalıdır.⁴ Diğer yandan, Orta Asya Türkleriyle her ne kadar farklı dilleri- neredeyse lehçeleri diyebiliriz- konuşuyorsak da geçmişten gelen bir kültür ortaklığımız vardır. Bu sayede bu ülkelerin dilleriyle yazılmış metinleri birbirlerine aktarmada büyük güçlüklerle karşılaşmıyoruz. Örneğin, "Seviyorum temiz aşkı"; şarkının dizelerinden biri olan bu sözceyi Türkçeye çevirmek için, aynı sözcükler üzerinde küçük ses değişiklikleri yapmamız yeterli olacaktır. "Seviyorum temiz aşkı" veya "Severim temiz aşkı".

b. Değer

Değer" kavramını, "anlam" kavramından ayırma güçlüğü yaşarız. Anlamın ve değerini tanımlarına bakacak olursak, benzerlikler görürüz: "Anlam" : "► Dildeki bir birimin aktardığı ya da uyandırdığı kavram, tasarım, düşünce; içerik. Anlamı, dil içi bağıntıların yanı sıra bağlam ve durum belirler" (Vardar ve diğerleri 1988, s. 20).

⁴ Konuya ayrıntıyla girmek, tekrara düşmemek için "yan anlam'a değinirken söz edeceğiz.

"Değer", "Bir dil biriminin dizgedeki konumundan, öbür benzer birimlerle aynı dilsel yapı içinde kurduğu bağıntılardan kaynaklanan görece durum (...). Dilsel bir ögenin değerini belirleyebilmek için, onunla aynı düzlemde yer alan öbür öğelerle kurduğu karşıtlık bağıntılarını göz önünde tutmak gerekir. Bu kavram ışığında dil öğeleri ne olduklarıyla değil, ne olmadıklarıyla tanımlanırlar" (Vardar & diğ. 1988, s. 20).

"Görüldüğü gibi, bir göstergeyi bir gösterenle bir gösterilenin birleşimi olarak tanımlamak yeterli değildir. Bir göstergeyi belirten şey onu öteki göstergelerden ayıran özelliktir. Bu durumda, bir göstergeyi tek başına incelemek yerine onu ait olduğu dizgeye yerleştirmek gerekir" (Kıran, 2001, s. 301).

Yukarıdaki her iki tanımdan da çıkaracağımız ortak sonuç, dilsel öğelerin tek başlarına fazla bir şey ifade etmeyip bağlamdaki yerlerine, durumlarına ve diğer öğelerle aralarındaki bağıntılarla oluşturdukları karşıtlıklara göre anlam ifade ettikleridir. Yani dilbilimin öncüsü olarak kabul edilen Ferdinand de Saussure'ün yapmış olduğu "anlam" tanımlaması, tümce ile sınırlı kalmakta, ancak arkasından gelip "anlam"ın tanımına "söylem", "bağlam", "durum", "biçim", "töz" vs. kavramlarını katan bilim adamlarının önünü büyük ölçüde açmaktadır. "Eski" sözcüğünün karşıtlığı "yeni" dir. Ama yer aldığı dizgede, birlikte kullanıldığı diğer sözcüklerle ilişkilerine bakıldığında değeri farklı olacaktır; "Eski dostumu kaybettim." ve "Eski arabamı sattım." sözcüklerindeki "eski" sözcüğünün karşıtlığı bağlamlarına göre birinde yine "yeni" olarak sabit kalırken diğerinde değişikliğe uğramıştır: "eski dostum"daki "eski", eski/yeni karşıtlığından sıyrılıp "kıymetli, değerli, samimi" anlamlarını yüklenmiştir. Yine, Fransızca'daki "baguette" (uzun ekmek) sözcüğü anlamını "pain" kavramının nesnesine olan farklılığından almaktadır. Petit Robert'de "pain" sözcüğünün karşılığına baktığımızda temel anlamının yanı sıra çeşitli gruplandırmalar altında çok sayıda ekmek, (pain) türüne rastlıyoruz:

"► (...) pains longs (baguette, flûte, parisien, batard, ficelle, saucisson) pains ronds (boule, miche, couronne), (...)• Pain grille (biscotte, gressin, longuet) etc (ROBERT, 1973 Paris G.Mounin, "Les Problèmes Théoriques de la Traduction" adlı kitabında "pain" sözcüğüne bağlı ve çeşitli yörelerde üretilen ekmek için 50 farklı sözcük derlemiştir; ...). ► La baguette (...), le boulot, la chenille (à La Ciotat), le chemin de fer (à Saint-Chamas), le coupé, la couronne, l'épi, le fendu (petit, gros, grand), (...)" (Mounin, 1963, s. 65).

Humboldt "Evreni herkes kendi dili ile algılar." demişti. Burada kişisel düzeyde bir algılama ve anlamlandırmadan söz edebiliriz. Her bireyin kendine özgü bir dünya görüşü vardır. Bu siyasi olabilir, kültürel olabilir, ideolojik olabilir ya da yaşadığı yörenin doğal özelliklerinden kaynaklanabilir. Birey bu özelliği hayatının her alanına yansıtır, diline de elbette. Her ne kadar dili birse de söz düzeyinde bir anlamda farklılaşır: Fransızca "réponse" sözcüğünü Türkçede farklı dünya görüşüne sahip iki çevirmenden biri istendik olarak "cevap" diye çevirirken, diğeri yine aynı sebeplerden dolayı "yanıt" diye çevirir. Ve yine dini inançlara göre evrenin yaratıcısı olan "Dieu" sözcüğünü, bir anlayış "Allah" diye çevirmeye özen gösterirken diğeri anlayış, aynı özeni "Tanrı" diye çevirme konusunda gösterecektir.

"♥ (...) Bir dönem, kimi Türkçe sözcüklerin hiç de küçümsenmeyecek, kuvvetli yananamları vardı, "nationalisme" sözcüğünün iki karşılığı vardı; "ulusçuluk", "milliyetçilik". İlki ilericiler tarafından benimsenmişti, ikincisi ise tutucular tarafından. Durum böyleyken bu kavramı Fransızcaya tek karşılığı olan "nationalisme" sözcüğüyle nasıl çevireceğiz? Çevirmen, sözcük düzeyinde veya bağlamsal kimi açıklamalara başvurmak zorunda kalacaktır" (Eziler Kıran, 1992, s. 212).

F. de Saussure'e göre bir öğeyi, bir gösterenle bir gösterilenin oluşturduğunu düşünmek bir yanılgıdır; böyle bir düşünce öğeyi, ait olduğu dizgeden koparır. Yapılması gereken, tek tek öğeleri

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

toplayıp dizge oluşturmak değil, "dayanışık bütünden hareket ederek bu bütünün kapsadığı öğeleri çözümleme yoluyla elde etmek"tir" (Kıran, 2001, s. 301).

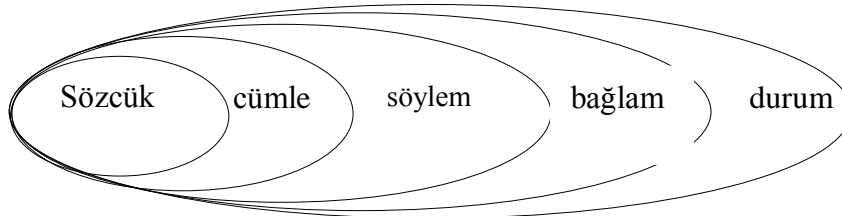
"F.de Saussure'e göre, "► dil, bütün öğeleri dayanışık, birinin değeri yalnızca öbürlerinin de zamandaş varlığından doğan bir dizgedir" (Kıran, 2001, s. 306).

c. Sözclem

Ferdinand de Saussure'ün sözcük düzeyinde başlattığı anlam halkasına A. Martinet'nin anlambirim, sözlükbirim ya da biçimbirim halkalarını eklemesiyle, Hjelmslev'le yüzey yapı/derin yapı (bu inceleme N.Chomsky tarafından mükemmel bir biçimde yapılmıştır) düzeyine ulaşmıştır. Birimi tümce'dir. Yine Louis Hjelmslev, Roman Jakobson, Emile Benveniste ve Antoine Culioli, anlamın birimini söylem (discours) düzeyine çıkarmışlardır. Bu aşamadan sonra da söylemin, içinde gerçekleştirilmiş olduğu, durum ve bağlam ilişkisine göre anlamlandırılabilceği hatta bir söylemin ancak ve ancak sözclem durumuna göre anlamlı olabileceği, aynı söylemin, sözclem durumu değiştiğinde anlam değişikliğine uğrayacağı düşüncesi önem kazanmıştır (Kıran, 1986, s. 12-15).

Söylediklerimizi şemaya dökmek istersek, elde edeceğimiz şekil aşağıdaki gibi olacaktır:

Şekil-1: Sözclem

Sözclem anlarının, kullanılan sözcenin durumunun bilinmemesi halinde yorumlanabilmesi imkansızdır.

"Durum" deyince aklımıza "sözclem" ve "söylem anı"nın öğeleri gelmektedir: "Ben", "burası" ve "şimdi". Bu elemanlardan sadece birini dahi değiştirirsek, söylem değişikliğe uğrar. "Ben'in aynı kalması durumu değiştirmez. Söylemi gerçekleştiren bireye tekrara dair yöneltilcek bir soru, önceki söyledikleri "şimdi"ye göre geçmişte kaldığı için aynı sözcükleri hiç değiştirmeden, aynı tonla ya da aynı ruh haliyle tekrarlaması mümkün olamayacaktır. Belki biraz daha sınırlı, belki biraz daha sakin, belki de daha heyecanlı cevaplayacaktır. O halde bu kadar kısacık bir zaman aşımında bile eşdeğerlik aynı bireyin aynı söylevi için imkansızlaşırken, üzerinden uzun bir süre, belki onlarca, belki yüzlerce yıl geçmiş olan bir metni çeviren çevirmenden eşdeğerlik beklemek ne kadar gerçekçi olur düşünmek gerek!

Aslına bakılacak olursa, her yazılı metin çevrilirken, okunurken bir bakıma yeniden yazılmaktadır; çevirmen, arkasından da okur, aynı zamanda, metnin ikinci ve üçüncü derecede yazarıdır. Biraz daha ilerlersek, kaynak dilden çevrilmiş olan bir roman, bu aşamada çevirmenin biçimsel yorumuna maruz kalmıştır. Çevrilmiş olan romanın bir de senaryolaştırıldığını düşünelim: Öncelikle düz anlatımlar, dolaylı tümceler, diyaloglar haline dönüştürülecek, bu yapılırken de biçim neredeyse tamamen değişecektir. Bir de senaryoyu sahneye koyacak olan yönetmenin yorumunu kattığını düşünelim ve oyuncularını ve doğal olarak oyunu izleyen her bir seyircinin yorumunu... Görüldüğü gibi kaynak metin defalarca çevrilmiş oldu. Bu kadar çok işlenen bir metinde biçimsel, hatta bazen çok dikkat edilmezse anlamsal değişiklikler kaçınılmaz olacaktır. Çevrilen metni yazarın eseri olarak koruyan nedir o halde? "Anlam". Anlamın aynı kalmasını sağlama ilkesi, örneğin öğrenciye çeviri yaptırılırken bilinçli bir şekilde "hedef" olarak verilir. Öğretmen, öğrenciye yönerge

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

tümcesini "Yukarıdaki tümceyi/metni anlamını bozmadan Fransızcaya çeviriniz" veya "Yukarıdaki tümceyi/metni anlamını bozmadan Türkçeye çeviriniz" şeklinde verir. "Anlamını bozmadan" der; ama biçimini koruyarak demez. Diyemez; çünkü bunun mümkün olamayacağını, bilgisine ve deneyimlerine dayanarak, bilir.

Yukarıda bahsettiğimiz tüm özelliklerden dolayı sözcüğü sözcüğüne bir çeviri mümkün değildir. Bunun mümkün olabilmesi için tüm insanların dil dışı gerçeklikleri, yani evreni aynı şekilde bölümlenmesi, algılaması ve dilsel yapı farklılıklarının ve hatta Dil/Söz ayrımının olmaması gerekirdi.

♥ Çeviri, bir metnin, bir dilden diğer bir dile biçimine mümkün olduğunca sadık kalarak, anlamının aktarılmasıdır (Eziler Kıran, s. 206).

Birbiriyle neredeyse içiçe olan bu tanımlamaları, birbirinden kesin çizgilerle ayırmak oldukça zorlayıcıdır. Şeklimizde de gösterdiğimiz gibi, hiçbirini diğerini dışlamaz, tersine destekleyip içerir. Tam da bu noktada "yeterlik" ve "eşdeğerlik" kavramları devreye girer. Akşit Göktürk, "► (...) yazın yapıtının sunduğu dünyanın dilsel bir düzenleme ile çeviri diline aktarılması sürecinde en çok sözü edilen iki kavram, "eşdeğerlik" ile "yeterlilik" (Göktürk, 1991, s. 55) demektedir.

d. Eşdeğerlik

► Eşdeğerliğin en ilginç tanımlarından biri, "özgün metnin, kendi dilinin okurunda uyandırdığı etkinin, çeviri dili okurunda uyandırılabilmesidir (Göktürk, 1991, s. 55).

Eşdeğerliğin en fazla aranacağı metin türü yazınsal metinler ve özellikle de şiirdir. Diğer metinlerde daha çok bilginin doğru aktarımı söz konusudur. Yazınsal metinlerde anlamsal eşdeğerlik biçimsel eşdeğerliğe baskın gelirken şiirde durum tam tersidir. Bunu söylerken amacımız birini öne çıkarırken diğerinin önemsiz olduğunu söylemeye çalışmak değildir. Eşzamanlı ve ardıl çeviri söz konusu olduğunda, eşzamanlı çeviride çevirmenin neredeyse düşünecek zamanı yoktur. Yani bir bakıma çeviri makinesi (fr. machine à traduire) görevi üstlenmiştir. O konuşmacının kaynak dilde söylediği sözcüğün ya da tümcenin hedef dildeki karşılığını anında bulup söylemek zorundadır. Bunu yaparken de sözcük düzeyinde eşdeğerliğe dikkat etmek durumundadır. Anlam aktarmak onun birincil kaygısı olmayabilir. Yorum yapmak gibi bir özgürlüğü de neredeyse yok gibidir. Aksine bunu yapmamak için özen göstermelidir. Ardıl çeviride ise konuşmacı belli bir ifadeyi veya düşünceyi bitirene kadar konuşur ve bu kısmın çevrilmesini bekler. Çevirmenin burada birebir sözcükleri aktarması pek mümkün değildir. Çünkü anlam sabit kalırken kullanılan sözcüklerde dinleme esnasında kayıplar oluşabilir. Bu nedenle ardıl çevirmenin özgürlüğü, eşzamanlı çevirmene oranla daha fazladır; yani sözcük seçiminde anlamı bozmamak kaydıyla daha rahattır. Dinleme anında yapacağı çeviriyi kısa bir an için de olsa tasarlama şansı vardır.

e. Düzanlam ve Yananlam

Buraya kadar söylediklerimizi içinde barındıran ve harmanlayan "yananlam" ve "düzanlam" kavramlarını genişletmeye çalışalım. Yananlam taşıyan tümce ve metin çevirilerinde yaşanan sorunlar da diğerleri gibi sadece bir dilden diğer bir dile çeviri yaparken değil, aynı dili konuşan bireyler arasında da iletişim düzeyinde ortaya çıkabilmektedir.

Belki en başta sormamız gereken birkaç soruyu bu başlıktan çok uzakta kalmasını istemediğimiz için şimdi sormayı uygun bulduk.

İlki, daha önce sorusunu sormadan tanım olarak verdiğimiz, "çeviri nedir?" sorusu. Cevabını, yukarıda söylediğimiz birçok şeyi toparlayacağı düşüncesiyle, tekrarlayalım: "Çeviri, bir metnin,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

şekline mümkün oldukça sadık kalınarak anlamının aktarılmasıdır." İkinci ve üçüncü sorularımız ise bir çevirmen için adeta ilke haline gelmiştir:

"♥ Böyle bir sözcüğü nasıl çevirirsiniz?", "Bağlam nedir?" (Ladmiral, 1978, s. 202).

Roman Jakobson bir dilsel göstergelyi yorumlamada üç tür çeviriden bahseder: Bir göstergelyi yine aynı dilde değişik göstergelerle anlatma, bir başka dilde anlatma veya dilsel olmayan bir semboller sisteminde anlatma özelliklerine göre bunlar;

- diliçi çeviri ya da yeniden oluşturma: "gök gürlüyor" tümcesini ikinci kez "gök gürlütüsü var" diye çevirebiliriz.
- dillerarası çeviri ya da "tam anlamıyla çeviri": Fransızca "L'enfant pleure" tümcesini Türkçeye "Çocuk ağlıyor" diye çevirmek.
- "göstergelerarası çeviri" ya da "değişim" (Kıran, 2001, s. 309).

Bu sonucusu dilsel göstergelerin dilsel olmayan göstergeler sistemi aracılığıyla yorumlanmasını içerir; "müzik notaları", "dans figürleri" (Jakobson, 1963, s. 79), mim sanatı ya da reklam panoları veya sinema filmleri vs.

Yananlama gelince;

"♥ Terim olarak eski olmasına rağmen, yananlam ne Saussure'ün "Derslerinin ne Jespersen'in "Dil Yetisi'nin, ne Sapir'in "Dil Yetisi'nin ve ne de Vendryes'in "Dil Yetisi'nin dizininde yer alır. (...). İlk olarak 1934'te Bloomfield kullanır yananlam terimini. Ve "tamamlayıcı değerler" diye adlandırdığı yananlamalara, birçok kişi için çok kuvvetli yananlamı olan 13 sayısını örnek verir" (Bozbeyoğlu, 1991/3, s. 113).

Düzanlamı her dilin kendisine ait sözlüklerinde bulabilirken yananlama, ne sözlüklerde ne de metnin yazıldığı dilin dilbilgisi kitaplarında rastlarız. Düzanlam kullanılan metinler genellikle kullanım (yarar) amaçlı olanlardır. Bunların görünen, görünmeyen anlamları özdeştir. "Kullanılabilir bilgi metinlerinin, gerek sözlük gerekse sözdizimi yönünden bir kalıplaşmaya, gelenekselleşmeye daha elverişli olmalarının sonucudur bu. Kesin bilgiye yöneldikleri için, sözcüklerin düzanlamlarından yararlanırlar daha çok" (Göktürk, 1994, s. 38).

Yananlamaların kullanımı, bilgidan çok sezgisel ve dilin entelektüel kullanımıyla ilgili bir özelliktir. Hatta dilin bilgisine sahip olmayan, okur-yazar olmayan insanlar bile doğuştan kazandıkları dil yetisiyle iletişim kurarlarken yananlamsal kullanımlara başvururlar. Düzanlamı sorulduğunda belki de açıklayamayacak kadar doğal bir akışla kullanılmaktadırlar bunları.

Günlük konuşmayı zenginleştiren deyimler, atasözleri... Örneğin, "Rahmetli Rıza Bey" kullanımında "rahmetli" sözcüğünün yüzeysel yapıda anlamı, "hayatta olmayan kişi" iken derin yapıda, kullananların büyük bir çoğunluğunun bilmediği bir anlamı olsa gerek. Çünkü aynı sözcük "bereket", "yağmur" anlamlarını da taşımaktadır, Kent kültürüyle yetişmiş birisi düzanlamıyla "yağmur yağıyor" derken kırsal kesimde yetişen birisi, yağmur kendisi için yaşamsal bir unsur olduğundan, bu olayı daha derin anlamlandırarak, "bereket yağıyor", der.

Yine popüler dile "zenginlik!" katan argo kullanımlar söz konusu olduğunda yazar metnine katmak istediği anlama göre kendisine sonsuz özgürlük tanır. Özgün metnin okuyucusunda bıraktığı etkiyi, hedef dil okuyucusunda bırakmak için çevirmen de aynı özgürlüğü kendisine tanır. Tahsin Yücel, yaptığı bir çeviride yazarın seslerle oynayarak ürettiği sözcüklere karşılık, kendininkileri yaratmıştır: Queneau'nun, metninde deformasyona uğratarak kullandığı "hormosessuel", "psittaco-analyste" ve "responsabilas" sözcüklerine karşılık, "eşcinsel", "puşkanalizci" ve "sorumiyet" sözcüklerini karşılık olarak verir (Yücel, 1994/4, s. 201). Bu sözcüklerin anlamlarını sözlüklerde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

aramak boşunadır. Nitekim, yananlamın tanımına uygun olarak yazar ve çevirmen tamamen özgün, entelektüel dil sandıklarından çıkarıp kullanmışlardır bu sözcükleri. Özgürlüğün böylesi yazınsal metinlerde, alt sınırdan, üst sınıra yazara sonsuz bir anlamlandırma evreninin kapılarını açmaktadır, daha da açarsak, her yazar kendi dilini yaratır yazarken. Roland Barthes bunu desteklercesine “♥ Gelecek kuşkusuz yananlamlandırma dilbiliminindir.” demiştir (Ladmiral, 1978, s. 163).

Dilsel metinlerden kısa bir süreliğine uzaklaşacak olursak, vücut dili toplumdaki topluma, bölgeden bölgeye çok farklı ve hassas yananlamlar taşır. Bu alanda yapılan bir çeviride çevirmenin son derece temkinli olması gerekmektedir, en basitinden “♥ Parmak göstermek gerçekten bir sövüp sayma anlamı taşıyabilir: Kimi kültürlerde, özellikle Afrika'da, bu bir uğursuzluk göstergesidir” (Jakobson, 1963, s. 79). Bu gibi durumlarda çevirmen, toplumun dünya görüşünü, düşünce yapısını çok iyi analiz etmiş olmalıdır.

“Metnin çevrilebilirlik oranı, içeriği, yüklendiği düşünce dünyası ve değerler, dil ve benzeri hususlardan her biri hafife alınmayacak düzeyde önem arz etmektedir. Çeviride evrensel ve milli hususların aktarımının her zaman kelimelerden geçmediği gerçeği de çevirmenin önünde çözülmesi gereken sorun olarak durmaktadır. Aslında bu hususlar da ulusal çizgileri çizmekte olup milli özelliklerin, yaşam tarzının, gelenek ve göreneklerinin de öne çıkarılması açısından önemli olup başka dile aktarımında iyi bir düzeyde muhafaza edilmelidir” (Üçgöl, 2013, s:126)

Yazınsal türlerin en inceliklisi olan “şiiir” için ise durum bambaşkadır. Şiirde sözcüklerin biçim özellikleri çok önemlidir. Söyleyiş ve uyak açısından, çevirmen sağlıklı şiiir çevirisi yapmak için hem anlamsal hem biçimsel eşdeğerliği yakalamak zorundadır. Bunu bir dilden başka bir dile yaparken yakalamak neredeyse olanaksızdır. Çünkü sesleri benzeştirse anlam bozulacaktır. Anlamı aktarmaya çalışsa, şiiiri şiiir yapan uyak ve ses benzeşimini, benzerlik ve karşıtlıkların kullanımıyla yaratılmış olan o büyüü havayı bozacaktır. O halde yolun sonu yine “şiiir çevrilemez”e mi çıkacaktır?

“♥ Şiirde (...) dilin tüm kurucu öğeleri karşı karşıya, yan yana getirilirler, devamlılık ilişkisine girerler, eşitlik ve böylece karşıtlık ilkesine göre özel bir anlamlandırmaya araç olurlar. Sessel benzerlik anlamsal bir benzerlik gibi hissedilir (...) (Bozbeyoğlu, 1991/3, s. 115). Claire Goll için “yağmur”, “*Iwan”ını kaybetmiş olmanın üzüntüsü ve acısını” (Bozbeyoğlu, 1991/3, s. 115) yansıtmaktadır.

► Je ne rêve qu'à te rejoindre

Mais une rose future

Peut avoir besoin de ma larme

Pour grandir

♥ Yalnız sana kavuşmayı hayal ediyorum

Ama bir tomurcuk,

Belki de gözyaşıma muhtaçtır

Büyüyüp gül olmak için.

Çevirisini yapmaya çalıştığımız bu şiiirinde şair “yağmur”un neredeyse tüm yananlamlarını bir arada kullanmıştır. Aynı kalınan sevgiliye döktüğü gözyaşlarını yağmurla özdeşleştirmiştir. Zira bitkinin yaşam kaynağı yağmurdur. Ağlayarak döktüğü gözyaşları, üzüntüsünü dile getirirken bir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

taftan da bir tomurcuğun gül halini almasında hayat suyu olan yağmurun bereketini simgelemektedir.

"Gül" ise yine evrensel olarak kabul gördüğü üzere, Goll'de de "aşkı" temsil etmektedir.

► Ne sors pas ce soir
J'ai peur qu'on te dévalise
Car ton portefeuille est lourd
De pétales de roses⁵.

Çıkma dışarı bu gece
Seni soyarlar korkarım
Çünkü cüzdanın yüklü
Gül yapraklarıyla (Bozbeyoğlu, 1991/3, s. 115).

"Ses benzeşimi, şiir sanatı üzerinde hüküm sürer. Bu mutlak veya sınırlı olsa da şiir, tanımını itibariyle, çevrilemezdir. Mümkün olan tek şey yaratıcılık ürünü bir aktarmadır (...) (Jakobson, 1963, s. 86).

► Şiirsel dil ya da şiir söz konusu olduğunda, özgün metne sadakat bir tuzak, erişilmez bir amaç gibi görünür. Güzellik aslında, insanı umutsuzluğa düşürür. Bundan da "çevirmen ihanet eder" tanımlaması çıkar (...)" (Kıran, 2001, s. 306).

Kıran yine yazısının devamında çeşitli görüşlerden şiirin çevrilebilirliğiyle ilgili ilginç ve değişik görüşler derlemiştir. Buna göre:

"B. Croce" Bir yazınsal yapıt hiçbir zaman çevrilemez"; H.Parrison: İyi bir çevirmen ihanet etmez, başka bir dizgeye geçerken biçim ve içerik değişikliği yapar; L.Rodel: Bir metin, anlam açısından tüm farklı çevirilerinin bir bütünüdür önerisini sunacağım. (...) Hiçbir şey şiir kadar çeviriye elverişli değildir" der" (Kıran, 2001, s. 306).

♥ Eğer dünya görüşü, medeniyet farklılıkları varsa, devamında yananamların kavranması da değişecektir.(...) Claire Goll'un şiirlerinde sürekli yinelenmekte olan "yağmur" ve "gül" motifleri vardır. Bunları kendi anlam alanlarında incelediğimizde, şairde, çevirmende ve okurda çok kuvvetli yananamları oluştuğunu fark ederiz" (Bozbeyoğlu, 1991/3, s. 113-115-117).

Bu iki kavram elbette ilk olarak iki düz anlam içermektedir. İlki, her üçü için de (yazar, çevirmen ve okur) bir "meteorolojik olgudur her şeyden önce "♥ bulutlardan damlalar halinde yere düşen su" (Bozbeyoğlu, 1991/3, s. 115) şeklinde tanımlanabilir, "gül" ise "♥ kokulu, süsleyici çiçek" (Micro Robert, 1984)'tir.

Yananamlarına baktığımızda "yağmur" bazıları için evrensel diyebileceğimiz bir biçimde, aynı yananamları içermektedir: "iç sıkıntısı", "üzüntü". Yananamları Türkçedekilerle aynı olan Goll'un bu şiirleri anlam aktarma açısından Türkçeye çevrilirken, çevirmen fazla zorlanmayacaktır. Biçimsel özelliklerine baktığımızda ise yine şair tarafından bir uyak kaygısı taşınmadığını fark ederiz. Bu da çevirmen için büyük avantajlar sağlamaktadır.

⁵ Çev. Prof. Dr. Sibel Bozbeyoğlu

Prévert'in "La belle saison"unun Oktay Rifat tarafından yapılan çevirisindeki bir tema iki ayrı makalede, birinde kültür ve yananlam ögesi, diğesinde ise biçim ön plana çıkartılarak, ele alınmıştır. Oktay Rifat şiirde "On Beş Ağustos" u "on beş temmuz" olarak çevirmiştir. Abidin Emre'ye göre, şair-çevirmen bunu "ses uyumunu, belli bir uyak düzenini sağlayabilmek için" yapmıştır (Emre, 1991/3, s. 119). Şiirdeki sıcak yaz ayı için "ha Ağustos olmuş, ha temmuz" derecesinde rahat bir değıştirme vardır.

Ne var ki, Hamit Sunel, hem Oktay Rifat'ın yaptığını doğru bulmaz hem de Abidin Emre'yi ona hak verdiği için yadırgar. Sunel'e göre

"Her edebi eser bir şekil ve anlam bütünlüğüdür. Çeviri yapan kişi, elinden geldiği kadar, bu bütünlüğü muhafaza etmeye özen göstermek, yazarın mesajının iletilmesinde aracılık görevi yaparken O'nun seçimine saygılı olmak zorundadır" (Sunel, Aralık 1990/1, s. 39-40).

"On Beş Ağustos" acaba bu kadar kolay "on beş temmuz" olarak değıştirilebilir mi" nin araştırmasını yapan Hamit Sunel, "Hz. Meryem'in mucizevi bir biçimde göğre çekilmesi, Katoliklerin bayram olarak kutladığı gün (15 Ağustos) (Bu anlamda kullanıldığında büyük harfle yazılır) (Sunel, Aralık 1990/1, s. 41-42) açıklamasını bulmuş ve şiirdeki "On Beş Ağustos"un da büyük yazıldığına dikkat çekerek, çevirmenin sırf "buz" sözcüğüne uyaklı olsun diye "On Beş Ağustos"u "on beş temmuz" şeklinde çeviremeyeceğini vurgulamış, hatta "On Beş Ağustos"un çevirisinin en doğru "Hz. Meryem'in Göğre Çekilmesi Bayramı" şeklinde olması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Oktay Rifat'a da "buz"/"temmuz" uyağı yerine Ağustos'a uygun bir uyak bulmasını önermiştir.

Aşağıda şiirin özgün hali, Rifat'ın çevirisi ve Sunel'in Ağustoslu çeviri önerilerinden biri yer almaktadır:

► A jeun perdue glacée: Aç bî-ilaç el ayak buz Öğle vakti On Beş Ağustos'ta

Toute seule sans un sou: Bir başına meteliksiz Concorde meydanında

Une fille de seize ans: Kımıldamadan duruyor On altısında bir kız sessiz

Immobilier debout: Concorde meydanında Duruyor hareketsiz

Place de la Concorde: On altısında bir kız El ayak buz kesmiş bî ilaç

A midi le Quinze Août: Öğle vakti on beş temmuz Bir başına meteliksiz karnı aç

(Sunel, Aralık 1990/ 1, s. 39-41).

Oktay Rifat ise çeviri ile ilgili tutumunu şu sözleriyle desteklemektedir:

"► Yazılmışı yeniden yazmak gerekirse, bir başka dile çevir de yaz, çünkü sözcük civadır. Kolay oturmaz yerine" (Yetkiner, Haziran 1994, s. 51).

Fakat Prévert'in şiirindeki On Beş Ağustos'u uyak uğruna "on beş temmuz" olarak değıştiren Oktay Rifat aşağıda vereceğimiz "Ekmek ve Yıldızlar" şiirinde hiç uyak ya da ses benzeşimi kaygısı taşımadan, yananlam yönünden oldukça zengin bir anlam yüklemesi yapmıştır:

► Ekmek dizimde

Yıldızlar uzakta,

Ta uzakta

Ekmek yiyorum

Yıldızlara bakarak

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Öyle dalmışım ki sormayın

Bazen şaşırıp

Ekmek yerine

Yıldız yiyorum (Rifat, Kasım 2000, s. 277).

Sonuç

Sonuç olarak, hiçbir çevirmen-şair saf biçimsel çeviriyi, saf anlamsal çeviriyi veya hem anlamsal hem de biçimsel çeviriyi tek başlarına benimsediğini ve yaptığı tüm çevirilerde buna uyduğunu söyleyemez. Şairine, şiirine, metnine, yazıldıkları döneme, çevirmenin içinde yaşadığı döneme göre biri arka planda kalırken diğeri baskın çıkabilir veya her ikisi birden aynı titizlikle önemsenip çevirmen tarafından çevirisinde kucaklanabilir.

"► Önemli olan şiirin aslındaki öğelerin, havanın, dilin, sesin, yapının ne denli yansıtılabildiği. Bunları yansıtayım derken, soluk benizli, yavan, tat vermeyen, okuma isteği uyandırmayan bir suret de çıkabilir ortaya. Öbür türlü yapıya, dile aldırmandan, alabildiğine özgür biçimle de karşılaşılabilir. Ama şiir tadı vardır. Dolayısıyla bir kısır döngü içinde **dönenip** durulur. En iyisi hem şiirin aslını yansıtan hem de şiir tadı veren çeviriler galiba. Ama bunlar da öylesine az ki (...)" (Emre, Frankofoni 3, s. 127).

Tüm bu birbirini içeren, dışlayan, destekleyen, reddeden görüşlerden sonra bir çeviri kuramı oluşturmak için kuramcılar daha çok uğraşmak zorunda kalacaklardır.

"Dünyada bilim anlayışının değişmesi, doğu kültürlerinde karşılaştığımız "âlim-i kül" tipinin tarihe karışması sonucunu getirmiştir. Dolayısıyla yukarıda anılan alanların uzmanları dil konusunda yeterli eğitim görmeden alanlarıyla ilgili metinleri okumak, anlamak ve anlatmak zorunda kalmışlardır. Onun için dil ve edebiyattan anlayan tarih ve hukuk uzmanı bulmak ya da sanat tarihinden, tıptan anlayan dil uzmanına rastlamak imkânsız olmuştur" (Ünver, 2008, s:49).

Çevirmen için "anlamın anlamını" yakalamak ve de bunu başka bir dile kayıpsız aktarmak son derecede zor olmakla beraber çeviriler yapılmaya devam edecektir. Yapılan eylem sonuçta "anlamı bulmak" değil, "yeniden anlamlandırma"tır. Anlamlandırma ise sözcüklerin bağımsız olarak kendilerinde değil diğer sözcüklerle kullanılma ve birarada bulunma ilişkilerinden meydana gelmektedir.

Çeviri ve çevirmen üzerine çalışmalar sürüp giderken, çeviriler yapılmaya, her çevirmen kendi yöntemiyle, son hızla devam edecektir. Edison ampülü bulup bunu insanlığın hizmetine sunmuştur bir kere. Biz İngilizce bilmiyoruz diye ampülü bir kez daha icat edecek değiliz. Ampülü ithal edip el kitabını da çevirdikten sonra geriye onu kullanmak kalacaktır. *Hamlet* bir kez yazılmıştır. William Shakespeare bile kendisi çok istemiş olsa onu ikinci kez yazamaz. O halde okura düşen, onun anadilindeki en güzel çevirisini edinip okumak, yazınsal metinlerdeki yananamları da çok büyük bir zenginlik kabul edip yazınsal metni yemek tarifinden ayırt etmektir. En önemlisi de anlam duyusundan yoksun kalmadan nasıl olursa olsun, her birinin yazın evrenine karınca karınca katacağı **anlam** galiba.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

KAYNAKÇA

- AKŞİT, G., (1994). *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: YKY.
- BOZBEYOĞLU, S., (1991). Connotation dans la Traduction. *Frankofoni 3*, H.Ü. FDE Bölümü: Ankara.
- EMRE, A., (1991). Solgun Bir Gül ya da Gül-gün Bir Piyâle midir Şiir Çevirisi? . *Frankofoni 3*, H.Ü. FDE Bölümü: Ankara.
- EZİLER KIRAN, A., (1992). Les Problèmes Sémantiques de la Traduction. *Frankofoni 4*, H.Ü. FDE Bölümü: Ankara.
- JAKOBSON, R., (1963). Aspects Linguistiques de la Traduction. *Essais de Linguistique Générale*, Çev. Ruvvet, N. Paris: Minuit.
- KANSU YETKİNER, N. (Haziran 1994). Bir Şiir ve İki Şiir Çevirisi Üzerine . *Dil Dergisi*, Sayı 20, A.Ü. TÖMER: Ankara.
- KIRAN, Z., (2001). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- KIRAN, Z., (1986). *Dilbilim Akımları*. Ankara: Onur Yayınları.
- LADMİRAL, J.-R., (1978). Traduction et Connotation. *Dilbilim III*, İstanbul: Üniversitesi Yayınları.
- MOUNİN, G., (1963). Préface. *Les Problèmes théoriques de la Traduction*, Paris: Gallimard.
- RİFAT, O., (2000). *2000 Yılında Türk Şiir Antolojisi*. Der: Mehmet HENGİRMEN, Ankara: Engin Yayınları.
- ROBERT, P., ve diğ. (1984). *Micro Robert, Dictionnaire de Français Primordial*. Paris: Le Robert.
- ROBERT, P., (1973). *Petit Robert, Dictionnaire Alphabétique Analogique de la Langue Française*. Paris: SNL.
- SUNEL, A.H., (Aralık 1990). Çeviride Kültür Öğesinin Önemi. *Littera*, Edebiyat Yazıları, sayı 1.
- ÜÇGÜL, S., (2013). Dilde ve Metinde Ulusal Kültür Bileşenleri, *Turkish Studies - International Periodical ForThe Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/9 Summer 2013, s. 125-133, Ankara-Turkey
- ÜNVER, İ., (2008). Arap Harfli Türkçe Metinlerin Çevirisinde Karşılaşılan Yanlışlar. *Turkish Studies - International Periodical ForThe Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 3/6 Fall 2008, s.47-58
- VARDAR ve diğ., (1988). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC Yayınları.
- YALÇIN, P., (2003) Jean-Louis Mattei'den Örneklerle Çeviride Kültürel Unsurlar Sorunu *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt 23, Sayı 1 (2003) 47-58
- YÜCEL, T., (1992). Zazie en Turquie. *Frankofoni 4*, H.Ü. FDE Bölümü: Ankara.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

ASLAN KARAKUL, S., Çeviri Uğraşı, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/4 Winter 2015, p. 63-78, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7931>, ANKARA-TURKEY

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

